

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ՆՈՐՄԱՏԻՎՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

Գառնիկ Հրաչիկի Սաֆարյան

ի.գ.դ., պրոֆեսոր

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ

Նորիկ Էդիկի Շահնազարյան

հայցորդ

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ

norik.shaxnazaryan@yandex.ru

Ամփոփագիր

Հողվածում հանգամանորեն քննարկվում են սահմանադրության դրույթների նորմատիվության հիմնախնդիրները: Սահմանադրության իրագործումը կապված է նրա հրահանգավորումների իրավական բնույթի ու առանձնահատկությունների, դրանց նորմատիվության գնահատման հետ: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ դրանցից ոմանք, իրենց մեծ նշանակությամբ հանդերձ չեն կարող ճանաչվել որպես իրավունքի նորմեր: Դրանք առաջին հերթին սահմանադրության այն դրույթներն են, որոնք ամրագրում են իրավունքի սկզբունքները, բնորոշում հիմնական իրավական հասկացությունները իրավական նորմերի գործողության ժամանակային, տարածքային և սուբյեկտիվ սահմանները, դրույթներ են պարունակում նպատակների վերաբերյալ և այլն:

Կարծում ենք, որ սահմանադրության ոչ բոլոր դրույթներն են սահմանում հասարակական հարաբերությունների մասնակիցների հստակորեն նախորոշված իրավունքներն ու պարտականությունները: Սակայն արդյոք դա նշանակում է, որ դրանք չունեն նորմատիվության հատկանիշ: Հաշվի առնելով սահմանադրության իրավաբանական բնույթի առանձնահատկությունը և նրա դերը իրավական կարգավորման մեխանիզմում, այս հարցի պատասխանը, ըստ մեզ, պետք է լինի հետևյալը, քանի որ սահմանադրությունն ամբողջությամբ օժտված է բարձրագույն իրավաբանական ուժով, հետևաբար նրա առանձին դրույթներն ու նորմերը, այդ թվում՝ նորմ-սկզբունքները, նորմ-նորմատիվները նույնպես օժտված են բարձրագույն իրավաբանական ուժով և իրավակիրառ պրակտիկայում դրանք ենթակա են պարտադիր գործադրման:

Հիմնաբառեր. սահմանադրության դրույթներ, նորմ-սկզբունքներ, նորմ-նպատակներ, վարքագծի պարտադիր կանոններ, սահմանադրական նորմեր, ուղենիշներ, մարտահրավերներ:

Ներածություն

Հողվածի արդիականությունը կայանում է նրանում, որ ժամանակակից գիտական հետազոտություններում ընդգծվում է վերածնված հետաքրքրությունը սահմանադրության հիմնահարցի նկատմամբ: Սահմանադրու-

թյունը դառնում է անհրաժեշտ նախապայմանը՝ իրավունքի գերակայության հաստատման գործընթացում:

Հողվածի նպատակն է հիմնավորել, որ Սահմանադրության բոլոր դրույթները, այդ թվում՝ նախաբանը, նորմ – սկզբունքները,

նորմ – նպատակները իրենց էությամբ ու բովանդակությամբ նորմատիվ են, այսինքն՝ վարքագծի պարտադիր սահմանադրավական նորմեր են, ինչպես սահմանադրության մյուս նորմերը: Հետևաբար, սահմանադրության բոլոր նորմերը նորմատիվ են և պարտադիր են կատարման:

Հետազոտության առարկան է՝ ՀՀ Սահմանադրության զարգացման հիմնական ուղենիշները և արդի մարտահրավերները՝ սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում:

Իրավունքի մեջ արտահայտված կամքի համընդհանրությունը հանդես է գալիս որպես հասարակական կարգավորման իրավական ձևի նորմատիվություն:

Պարտադիրությունը և իշխանությունը բնորոշում են հանրաքվեում արտահայտված և ՀՀ Սահմանադրության մեջ որպես պետական կամք ամրագրված ժողովրդի կամքը: Դա սահմանադրության, որպես հիմնական օրենքի, կարևորագույն հատկանիշներից մեկն է: Սահմանադրության, ինչպես ընդհանրապես իրավունքի մեջ, վարքի չափը (մասշտաբը) սոցիալական հիմնավորվածության և սոցիալական անհրաժեշտության, իրավական մոդել է, որը պարտադիր է դառնում անձանց ու կազմակերպությունների համար: Ընդ որում իրավունքի, հետևապես նաև Սահմանադրության, նորմատիվությունը արտահայտվում է վարքի կանոնների այնպիսի հատկությունների միասնականության մեջ, ինչպիսիք են ընդհանրականությունը և պարտադիրությունը:

Իրավունքի ժամանակակից զարգացման պայմաններում տեղի է ունենում նորմատիվության բովանդակության հստակեցում [*Зорькина*]: Իրավունքի կառուցվածքի մեջ ավելանում են ընդհանրացնող դրույթների թիվը, որոնք, որպես այդպիսին, զուրկ են նորմի

հատկանիշներից ավանդական ըմբռնմամբ: Սակայն դրանք ևս իրենցից ներկայացնում են ամբողջությամբ վերցված իրավական համակարգի օրգանական մասնիկներ, արտահայտում են նրա նորմատիվությունը: Սահմանադրական օրենսդրության մեջ քաղաքացիների և իրավունքի այլ սուբյեկտների վարքի կոնկրետ տարբերակներ սահմանող հրահանգավորումների հետ մեկտեղ պարունակվում են բավականին մեծ թվով իրավական հոչակագրեր, սկզբունքներ, բնորոշումներ, որոնք ունեն իրավաբանական նշանակություն և հատուկ դեր են կատարում իրավական կարգավորման գործում:

Սահմանադրությունը օրենքների ժողովածու չէ և այդ իսկ պատճառով ի վիճակի չէ ընդգրկել հասարակության մեջ գործող հարաբերությունների ողջ համակարգը՝ այդ հարաբերությունների մասնակից սուբյեկտների կոնկրետ իրավունքների ու պարտականությունների սահմանման ճանապարհով: Այն ինտեգրում է հասարակական հարաբերությունները և միաժամանակ «խոշորացնում» իրավունքներն ու պարտականությունները, ձևափոխելով դրանք որպես սուբյեկտների առանձին տեսակների վարքի ընդհանրացված գնահատականների: Նման հրահանգավորումները տեղափոխում են հասարակական հարաբերությունների զարգացումը որոշակի իրավաբանական շրջանակների մեջ և ստեղծում այդ զարգացման ղեկավար սկզբունքները: Նման սահմանադրական հրահանգավորումների նորմատիվությունը կայանում է նրանում, որ դա հասարակական հարաբերությունների կարևորագույն կատեգորիայի համար առավել ընդհանրացված, պետության և պետական հարկադրանքի հնարավորությամբ ապահովված անձանց կամ կազմակերպությունների հնարավոր կամ պատշաճ վարքի իրականորեն գոյություն ունեցող մասշտաբների (չափի) համակարգ է:

Սահմանադրության մեջ ընդհանուր դրույթների, սկզբունքների, բնորոշումների առկայությունը ոչ միայն չի զրկում այն նորմատիվությունից, այլև ընդհակառակը վկայում է նրա մեջ նորմատիվայնության առավել լայն կիրառման մասին: Սահմանադրական սկզբունքները նորմատիվացնում, ընդհանրացնում են հասարակության նյութական ու հոգևոր կյանքի առավել կարևոր, սոցիալական նշանակալից երևույթներն ու գործընթացները, գնահատում են դրանք և ուղղում պետության մեջ ընդունված նորմատիվների հունի մեջ [Хабриева, Чиркин]: Դրանք ամենատեսակետով կապված են հասարակական հարաբերությունների կարգավորման հետ, ուղղորդիչ ազդեցություն են գործում իրավական համակարգի վրա և գործում են հենց որպես իրավական սկզբունքներ, որոնցով պարտավոր են ղեկավարվել իրավաստեղծ, իրավակիրառող և իրավապահ մարմինները, քաղաքացիները, պաշտոնատար անձինք և հասարակական միավորումները: Սկզբունքները միշտ ունեն նորմատիվ բնույթ և հենց դրանով էլ տարբերվում են իրականության հասարակ արձանագրումից:

Նորմատիվային են նաև սահմանադրական ծրագրային սահմանումները, քանի որ դրանք համապարտադիր ազդեցություն են գործում հասարակական հարաբերությունների զարգացման հեռանկարի վրա ամրագրելով իրավական ուղենիշները և նպատակադրումները իրավական կարգավորման և իրավակիրառ-գործունեության ընդհանրական կազմակերպման համար:

Սահմանադրության նորմատիվությունն արտահայտվում է նաև նրանում, որ այն իրենից ներկայացնում է կոդիֆիկացված օրենք և քանի որ կարգավորում է հասարակական հարաբերությունների լայն շրջանակ, ապա հենց դրա շնորհիվ էլ ստանում է ինտեգրող բնույթ: Սահմանադրությունը հանդես է գալիս

որպես օրենսդրության համակարգի ղեկավարությունն իրականացնող ակտիվ կենտրոն: Բնական է, որ այս նշանակությունը նաև կարող է կատարել միայն նրա նորմատիվ-իրավական բնույթի ճանաչման դեպքում: Սահմանադրությունը քաղաքական-իրավական համակարգի հիմքն է: Կանխորոշելով երկրի իրավական համակարգի զարգացման հիմնական ուղղությունները, սահմանադրությունը ծառայում է ողջ երկրի մասշտաբով պետական և հասարակական կյանքի իրավական հիմքերի ամրապնդմանը:

Նորմատիվության մեջ է կայանում սահմանադրության սոցիալական արժեքի գլխավոր առանձնահատկություններից մեկը: Սահմանադրության նորմերի իրագործումը նրա նորմատիվության յուրատեսակ փոխադրումն է դեպի հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգվածություն: Նորմատիվության ժխտումը ավտոմատ կարգով բերում է սահմանադրության թերագնահատմանը, նրա կարգավորիչ հնարավորությունների նվազեցմանը, ցածրացնում է հասարակական հարաբերությունների վրա նրա ազդեցության արդյունավետությունը:

Անթույլատրելի է Սահմանադրության նորմատիվության նշանակության նույնիսկ անուղղակի, թաքնված թերագնահատումը: Այն շատ հեշտ է հայտնաբերել լայնորեն տարածված «Սահմանադրությունը, նախևառաջ, քաղաքական ակտ է» թեզում: Կասկած չկա, սահմանադրությունը ոչ միայն հիմնական օրենք է, այլ նաև կարևորագույն քաղաքական փաստաթուղթ: Այնուամենայնիվ, սահմանադրության առաջնային և հիմնական նշանակությունն է՝ լինել նորմատիվային փաստաթուղթ, հիմնական օրենք: Նրանք, ովքեր պահպանում են սահմանադրության էության քաղաքական առումը, իրենց տեսակետը հիմնավորում են նրանով, որ այն կարգավորում է քաղաքական նշանակություն ունեցող առա-

վել կարևոր հասարակական հարաբերությունները: Սակայն չպետք է մոռանալ, որ դա ոչ միայն քաղաքական, այլև իրավաբանական խնդիր է, որի լուծման համար օգտագործվում են առանձնահատուկ միջոցներ: ՀՀ Սահմանադրության իրավաբանական հատկությունների տարրալուծումը նրա հասարակական-քաղաքական նշանակության մեջ չի նպաստի իրավական համակարգում նրա առաջնայնության և գերակայության հաստատմանը: Սահմանադրական դրույթները համապատասխանում են իրավունքի նորմատիվության պահանջներին, ինչը ներկայացնում է նրա այն հատկությունը, որն արտահայտում է իրավական պահանջների համապարտադրությունը, ամրագրում է մարդկանց վարքի մասշտաբը, նշանավորում է պետական և իրավական սահմանումների միասնությունը:

Սահմանադրական դրույթների նորմատիվ բնույթի գնահատման հետ է կապված այնպիսի կարևոր մի հարց, ինչպիսին է սոցիալական սուբյեկտների վարքի վրա նորմերի ազդեցությունը: Սկզբունք-նորմերը, նպատակ-նորմերը և բնորոշում-նորմերը իրենց էությանը չեն կրում վարքային բնույթ և վարքի կանոններ չեն սահմանում, գրում է Ն. Ս. Միխալևան [Михалева, 19]: Նման պնդման հետ դժվար է համաձայնվել: Իրենց արտաքին արտահայտման առանձնահատկություններով հանդերձ սահմանադրական դրույթները բնորոշում են սոցիալական օբյեկտների վարքի հիմնական պարամետրերը (նպատակները, սահմանները, եղանակները, պայմանները) հասարակական ու պետական կյանքի առավել կարևոր ոլորտներում: Սահմանադրության որոշ նորմերի վարքային բնույթը թաքնված է, քողարկված, սակայն դա ամենևին չի նշանակում, որ նրանք վարքի կանոններ չեն սահմանում: Բանն այն է, որ սոցիալական սուբյեկտների վրա նման նորմերի սահմանման եղանակները, արտահայտության ձևերը,

ներագրման մեխանիզմները անչափ բազմազան են: Դրանցից ոմանք սահմանում են միանգամայն կոնկրետ ձևով, մյուսները պակաս կոնկրետ են, երրորդները կողմնորոշում են, կան և այնպիսիներ, որ միայն անուղղակիորեն են ազդում վարքի վրա: Սակայն ամբողջովին զրկել սահմանադրության դրույթների նույնիսկ մի մասը իրենց հատուկ վարքային բնույթից, անընդունելի է: Դա կհակասեր տեսությանը, քանի որ «կանոններ» արտահայտության մեջ պարունակվում է կարգի (օրինաչափի հետևողականության), կանխորոշվածության, պարտադիրության նշանակություն [Плахов, 42]: Բացի այդ, նման բացառությունը կթուլացնի սահմանադրության կարգավորիչ ներուժը:

Սահմանադրական նորմերը արտացոլում են հասարակական պրակտիկայում ձևավորված վարքի հաստատուն տեսակների ամրագրման նպատակները: Այդ նպատակները մասնավորապես ուղղված են վարքի փաստացի ձևերի կայունացմանը և հետագա ամրապնդմանը, դրանցից շեղումների դեմ պայքարին, բնակչությանը վարքի օպտիմալ մոդելների մասին իրազեկմանը, փոխկապակցված նորմերի և իրավունքի ինստիտուտների համակարգի զարգացմանը [Кудрявцев, 16]: Նույնիսկ ամենաընդհանուր տեսքով արտահայտված սկզբունք-նորմերը, բնորոշում-նորմերը ունեն վարքային բնույթ, քանի որ դրանցում պարունակվող սահմանումների հետ պետք է հարաբերեն իրենց վարքը, իրենց գործունեությունը ցանկացած սոցիալական սուբյեկտներ: Վարքի կոնկրետ կանոնների հետ մեկտեղ սահմանադրական նորմերը նախատեսում են պահանջներ գործողությունների նպատակների, եղանակների և ձևերի վերաբերյալ, ստեղծում են հասարակական կողմնորոշված վարքի ինստիտուցիոնալ ձևեր, վարքի որոշակի պատճառաբանվածություն, քաղաքացիների, կոլեկտիվների կա-

պերի զանազան տարբերակների մոդելներ: Սահմանադրական նորմերին ամբողջապես կարելի է վերագրել եզրակացությունն առ այն, որ սոցիալական բոլոր պահանջները ձևակերպվում են որպես անհատների ու սոցիալական հանրությունների վարքի նորմեր: Սահմանադրական նորմերը հանդես են գալիս հասարակության կողմից դրանց վարքը վեահսկելու միջոց: Դրանք ունեն կառավարչական զգալի ներուժ, որը ցավոք, դեռ բավական չափով պահանջարկված չէ:

Ն.Ա. Միխալևայի տեսակետին մոտիկ դիրքորոշում ունի Լ.Ա. Մորոզովան: Ճանաչելով սահմանադրական դրույթների նորմատիվությունը, սահմանադրական կարգավորման նորմատիվ հիմքի բոլոր բաղադրիչների միայն «նորմեր» անվանումը նա համարում է ոչ այնքան ճիշտ, քանի որ նման ունիֆիկացումը իբր աղքատացնում է նրա բնութագրականը [Морозова, 51-55]: Հենց այստեղից է, որ հիմնական օրենքի դրույթների մի մասն է միայն դիտվում որպես «բուն սահմանադրական նորմեր», իսկ մնացյալները (սահմանադրական սկզբունքները, ծրագրային-նպատակային սահմանումները, նորմատիվ-իրավական դրույթները) այդ պատվին չեն արժանանում: Կարծում ենք, նման հակադրման համար լուրջ հիմքեր, այնուամենայնիվ, չկան: Վերջ ի վերջո, չի կարելի իրավական նորմերի մեջ տեսնել ինչ-որ թերի, անլիարժեք մի բան: Այդ պատճառով անհասկանալի է, թե իրավական նորմը ինչպես և ինչու պետք է «աղքատացնի» սահմանադրությունը: Ինչդիրն այսօր ոչ թե իրավունքի ինչ-որ դոգմատիվ հայեցակետ «գահընկեց» անելն է, այլ նորմատիվիստական մոտեցումը հաղթահարելն է: Ավելի շուտ ընդհակառակը: Իրավունքի ցածր օգտակար գործողության գործակիցը կապված է այն բանի հետ, որ մենք դեռ բավական չենք զբաղվում իրավունքի որպես նորմերի համակարգի առանձնահատկության ուսում-

նասիրությամբ, չենք բացահայտում իրավունքի առավել լայն հնարավորությունները հասարակական հարաբերությունները կարգավորելու գործում, քիչ ուշադրություն ենք դարձնում նորմերի համակարգի որպես հասարակության ղեկավարման միջոցի կատարելագործմանը:

Չի կարելի համաձայնել այն բանի հետ, որ իրավական սկզբունքները տարբերվում են սովորական իրավական նորմերից բովանդակությամբ և կարգավորիչ հատկություններով, ինչպես նաև իրագործման եղանակներով: Հենց «սովորականներից», այսինքն՝ դասական մոդելին համապատասխանող, եռատարր կազմությամբ և կարգավորվող հարաբերությունների մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները նշող իրավունքի նորմերից: Սակայն ձևավորված կարծրատիպերից նահանջը ամենևին առիթ չի տալիս զրկել սահմանադրական շատ դրույթներ իրավունքի նորմի կարգավիճակից: Ճիշտ է Ա. Ս. Պիգոլկինը, պնդելով, որ «սրանք բոլորն էլ իրավունքի նորմեր» են և դրանք չի կարելի դիտել որպես «միայն իրավունքի մեջ պարունակվող, սակայն իր բովանդակությամբ նրան կողմնակի ինչ-որ բան» [Пиголкин, 58]:

Լ. Ա. Մորոզովայի դիրքորոշման մեջ կա ևս մեկ հակասություն: «Բուն սահմանադրական նորմերի» շարքում առանձնացնելով ընդհանուր կարգավորիչ նորմերը, նա դրանց թվին է դասում այն սահմանադրական դրույթները, որոնք ամրագրում են պետական-ազգային կառուցվածքը, անձի սահմանադրական կարգավիճակը: Սակայն դրանց մեծամասնությունը (և դա ակներև փաստ է) ներկայացված են որպես սկզբունքներ, ծրագրային-նպատակային սահմանումներ: Հետևաբար, կամ պետք է ճանաչել նրանց իրավական նորմի որակը, կամ էլ հրաժարվել առաջարկված դասակարգումից: Մեր կարծի-

քով, արդարացիորեն նկատում է, որ սահմանադրական նորմի տակ պետք է հասկանալ ընդհանուր բնույթի վարքի ցանկացած չափ, արտահայտված սահմանադրական հրահանգավորման, տեսքով և որը ընդգրկում է բոլոր տեսակներն ու եղանակները հասարակական վարքի բնորոշման համար սկզբունքի կամ կանոնի սահմանումը, գործունեության նպատակի, խնդրի կամ ուղղության որոշումը, բնորոշման անվանումը կամ գործառույթի ամրագրումը և այլն:

Լինելով իրավունքի անքակտելի մասը, սահմանադրական նորմերը օժտված են նրա հիմնական հատկություններով, ինչպես նաև ունեն սոցիալական նորմերին ընդհանուր առումով բնորոշ ընդհանուր-համակարգային հատկանշաններ: Դրա հետ մեկտեղ պետք է նկատի ունենալ, որ «սահմանադրական նորմերը, ինչպես մյուս բոլոր նորմերը, արտացոլում են իրավունքի էականական պահերը, արտահայտված նրա արտաքին ձևերում: Սահմանադրական նորմերը բնութագրում են իրերի փաստացի դրությունը՝ ոչ միայն այն, ինչը պետք է լինի, այլ այն, ինչը արդեն կա, ոչ միայն պահանջվողը, այլև գոյը, քանի որ «նորմը սոցիալական օրգանիզմի օգտակար, օպտիմալ, հետևապես նաև տիպիկ գործառնական չափն է»: Այս իմաստով սահմանադրական նորմը ամենայն հիմնավորվածությամբ կարելի է դիտել որպես իրականության հոգևոր-պրակտիկ յուրացման արդյունք: Այս պնդման վրա է ուշադրություն դարձնում պրոֆեսոր Ս.Ա. Ավագյանը. «Սահմանադրական իրավունքի նորմերը առաջին հերթին արտացոլում են այսպես կոչված վիճակները (կամ իրավական հիմքերը), այսինքն հասարակական կյանքի և պետական կազմակերպման այն անխախտելի երևույթներն ու փաստերը, որոնք բնութագրում են մեր հասարակարգն ընդհանրապես, հանդիսանում են նրա անքակտելի գծերը» [Авакьян, 82]:

Սահմանադրական նորմերը յուրահատուկ ձևով փոխադրում, ձևափոխում են սոցիալականը իրավաբանականի, սոցիալական ազատությունները՝ սուբյեկտների պետականորեն նորմավորված, պետականորեն պաշտպանված հնարավորությունների, հանդես գալով որպես ինքնակառավարման ապահովման միջոց, ազատության չափ: Սահմանադրական նորմերն առանձնանում են տեղեկատվական հագեցվածությամբ, համապարփակ բազմանպատակ իրենց բնույթով: Սահմանադրական նորմերի բազմությանը համապատասխանում են բազմապիսի սոցիալական նպատակադրույթներ: Սահմանադրական նորմերին բնորոշ է քաղաքացիների, այլ սուբյեկտների շահերի վրա ներազդելու, նրանց առջև որոշակի նպատակներ դնելու ունակությունը, ինչը խթանում է իրավունքում ամրագրված հասարակության պահանջների հանդեպ դրական վերաբերմունքը:

Իհարկե, չի կարելի բացառել իրավունքի սահմանադրական նորմերի հարկադրական բնույթը (ավելի ճիշտ դրանց կատարման ապահովման հարկադրական բնույթը): Դրա հետ մեկտեղ սխալ է որպես իրավունքի բազիս ճանաչել ուժը: Այդպիսի ուժի դերում հանդես են գալիս օբյեկտիվ սոցիալական գոյի նյութական հարաբերությունները, որոնք էլ պայմանավորում են պետության օրինաստեղծ գործունեությունը: Իմացաբանական առումով ճշմարիտ այդ դիտողությունը այնուամենայնիվ ճշգրտման կարիք ունի որպես նախնական, առաջնային ուժ: Որպես երկրորդային և միաժամանակ անմիջական ուժ, որի վրա հենվում է պետությունը իր գործառույթներում, հանդես է գալիս պետական հարկադրանքը (ավելի ճիշտ դրա կիրառման հնարավորությունը, քանի որ ամեն անգամ չէ, որ ծագում է դրա անհրաժեշտությունը):

Սահմանադրական նորմերը ձևակերպում են վարքի համապարտադիր կանոններ:

րը (մասշտաբները, տարբերակները), որոնք նախատեսված են որոշակի պայմանների համար: Սահմանադրական հրահանգավորումների ընդհանուր բնույթը ենթադրում է իրավաբանորեն համանման իրավիճակում հայտնված չանձնավորված, թեև տվյալ տեսակի կոնկրետ սուբյեկտների վարքի պարտադիր միանշանակությունը: Դա հնարավորություն է ստեղծում սահմանադրական նորմերի բազմակի իրագործման համար դրանց կողմից կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների կրկնության շնորհիվ:

Ինչպես նշում է Բ. Ի. Պուգինսկին, իրավունքի նորմի առանձնացման համար առանցքային հատկանիշ է ծառայում նորմատիվ ակտի առանձին մասում, նախադասությունների խմբում կամ առանձին նախադասության մեջ արտահայտված իրավական սահմանման սուբյեկտների գործողությունները կարգավորելու նպատակով ինքնուրույն կիրառման հնարավորությունը: Եթե առանձին վերցված հարևան նախադասություններից անջատ իրավական դրույթը ինքնաբավ կերպով արտահայտում է անձանց գործողությունների կարգավորման համար պիտանի կանոն, ապա նա հանդիսանում է իրավունքի նորմ: Ինքնուրույնությունը տվյալ դեպքում նշանակում է իրավական սահմանման քերականական և տրամաբանական եզրահանգում [Пугинский, 32]:

Նորմի նպատակն ու իմաստը ոչ միայն սոցիալական իրականության արտացոլումն է, այլև նրա փոփոխումը և համապատասխանեցումը նորմին: Իրավական նորմը տիպային դատողություն է վարքագծի մասին, որն իր բովանդակությամբ հանդիսանում է հրահանգ, հիմնված դեսկրիպտիվ բնութագրումների վրա և իրենից ներկայացնում է զանազան սոցիալական ուժերի գործողությունների, նրանց տնտեսական, քաղաքական և այլ շահերին համարժեք: Դրա հետ մեկտեղ չի

կարելի հաշվի չառնել տարբերությունը լեզվային արտահայտությունների գնահատողին, դեսկրիպտիվ և պրեսկրիպտիվ գործառույթների միջև: Այդ իսկ պատճառով իրավունքի նորմերի օժտումը դատողության տրամաբանական կատեգորիայի այնպիսի հատկություններով, ինչպիսիք են ճշմարիտն ու կեղծը, համահավասար չէ նրա իրավական հատկություններին: Ակնհայտ է և մեկ այլ բան՝ արտացոլման ոչ բոլոր հարաբերություններն են ճշմարիտ հարաբերություն:

Հոդվածում նշվել են իրավունքի նորմի միայն մի քանի ընդհանուր համակարգային հատկանիշներ, որոնք նպաստում են հետազոտության գլխավոր խնդրի լուծմանը պարզաբանել սահմանադրական նորմերի յուրահատկությունը, ինչը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն հասկանալ դրանց ծագումնաբանությունը, սոցիալական հարաբերություններով պայմանավորվածությունը, այլև որոշել սոցիալական հարաբերությունների այն ոլորանները, որտեղ սահմանադրության գործառնությունը առավել արդյունավետ է [Байтин, 177-238]:

Սահմանադրական նորմերը իրավական նորմերի այլ տեսակներից տարբերվում են իրավաբանական հատուկ բնույթով: Այդ յուրահատուկ բնույթը, սակայն, չի կարելի հանգեցնել միայն այն բանի, որ դրանք ունեն իրավական կարգավորման միայն իրենց հատուկ ոլորտը: Նախ այն պատճառով, որ նման մենաշնորհ գործնականում գոյություն չունի և միշտ չէ, որ կարելի է «մաքուր տեսքով» առանձնացնել հասարակական այն հարաբերությունները, որոնք ամբողջովին կարգավորվում են սահմանադրական նորմերով: Սահմանադրական կարգավորման ոլորտում գործում են նաև այլ որպես կանոն, պետաիրավական նորմեր, երբեմն էլ իրավունքի այլ ճյուղերի նորմեր: Սահմանադրական նորմերը չեն հավակնում համընդգրկուն, սպառիչ կար-

գավորման: Այդ իսկ պատճառով ապարդյուն կլինեն փորձերը ամբողջովին և բացառապես սահմանադրական նորմերով կարգավորվող հասարակական հարաբերություններ: Սահմանադրական նորմերը ամրագրում են կազմակերպման և գործունեության հիմնական սկզբունքները, հիմնական լիազորությունները, գործունեության նպատակներն ու ուղղությունները, այն դեպքում, երբ այդ գործունեության կոնկրետ կարգավորումը, որպես կանոն, իրականացնում են վարչաիրավական նորմերը: Հետևաբար, առարկան գնահատելիս կարևոր է հասարակական հարաբերությունների ոչ միայն տեսակային, այլև կառուցվածքային բնութագիրը:

Եզրակացություն

Վերոգրյալից կարելի է եզրակացնել, որ սահմանադրությանը որոշ չափով բնորոշ է նորմատիվ կարգավորման ընդհանուր նպատակը հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգումը, ընդհանուր կանոնների սահմանման ճանապարհով սոցիալական կյանքում միատեսակության և կայունության ներմուծումը: Սահմանադրության նորմատիվությունն արտահայտվում է նրանում, որ այն ակտիվ դեր է կատարում կարգավորվածության և կարգուկանոնի ոչ միայն միասնական, այլև ժամանակի մեջ տևական և հաստատուն համակարգի ստեղծման գործում: Այն կոչված է կազմակերպվածության ապահովման սկզբունքային հարցերի և հասարակական հարաբերությունների հստակեցմանը, հասարակական հարաբերությունների անհրաժեշտ ու նպատակահարմար կարգավորիչն է և իրեն բնորոշող օբյեկտիվ հատկությունների շնորհիվ ի վիճակի է ընդհանուր հիմունքների

սկզբունքով ապահովել դրանց կարգավորվածությունը, ինչպես նաև հանդես է գալիս որպես հասարակության մեջ համակարգային գործընթացների յուրահատուկ գործոն:

Սահմանադրության նորմատիվությունը կապված է նաև այն բանի հետ, որ այն նպատում է վարքի տիպային մասշտաբների միասնական, անընդհատ գործող, համապարտադիր համակարգի ստեղծմանը, որն ապահովում է ողջ սոցիալական օրգանիզմի նպատակաուղղված և ներդաշնակ գործառնությունը: Սահմանադրության նորմատիվության ճանաչումը օրինականության հաստատման ու պահպանման անհրաժեշտ պայմանն է:

Եզրահանգում ենք, որ սահմանադրական նորմերի նշանակությունը հասարակական հարաբերությունների նորմավորումը, չափումն ու գնահատումն է: Սահմանադրական նորմերը սահմանում են սոցիալական սուբյեկտների վարքի չափը, նրանց իրավունքների ու պարտականությունների չափը (ընդհանրացման տարբեր աստիճանով), պետության կողմից հասարակական հարաբերությունների կարգավորման չափը: Նրանք ծառայում են սոցիալական արժեքների և սոցիալական պատասխանատվության, սոցիալական բարիքների պահպանման ու բաշխման չափման հատուկ գործիք: Սահմանադրական նորմերը պարունակում են իրավունքի սուբյեկտների վարքի գնահատման միասնական մասշտաբ, ելնում են նրանցից յուրաքանչյուրի հանդեպ հավասար մոտեցման անհրաժեշտությունից: Բոլորի համար ընդհանուր սահմանադրական պահանջների գոյությունը իրավաբանական հավասարության կարևոր նախադրյալ է:

Գրականության ցանկ

1. Зорькин В.Д. Право в условиях геобольных перемен. Изд-во «Норма» М., 2013:
2. Хабриева Т.Я. Чиркин В.Е. Теория современной конституции. М., «Норма» М., 2005:

3. Михалева Н.А., Теоретические проблемы социалистической конституции (сущность, содержание, форма). Автореферат дис., док. юрид. наук, М., 1984, с. 19.
4. Плахов В. Д. Социальные нормы. Философские основания общей теории. - М., 1985. - С. 42.
5. Кудрявцев В. Н. Юридические нормы и фактическое поведение // "Советское государство и право", 1980, № 2. - С. 16.
6. Морозова Л.А. Конституционное регулирование общественны отношения в СССР. - «Советское государство и право», 1986, №2, с.51-55.
7. Авакьян С. А., Конституционное право Рощии. Том 1, М., с. 82.
8. Пиголкин А. С. Правовая норма и поведение индивида. - Труды ВЮЗИ. - М., 1978. - Т. 56. С 58.
9. Пугинский Б. И. Теоретические проблемы права // "Вестник Московского Университета". Сер. 11. Право 1999, №5. -С. 32.
10. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). М., 2005, С. 177-238;

THE PROBLEM OF NORMATIVITY OF CONSTITUTIONAL PROVISIONS

Garnik Safaryan

Doctor of Law, Professor

NAS RA, Institute of Philosophy, Sociology and Law

Norik Shahnazaryan

Researcher

NAS RA, Institute of Philosophy, Sociology and Law,

norik.shahnazaryan@yandex.ru

Abstract

The article thoroughly discusses the issues of normativity of the provisions of the constitution. The implementation of the Constitution is related to the legal nature and specifics of its directives and the evaluation of their normativity. Studies show that some of them, despite their great significance, cannot be recognized as norms of law. First of all, these are the provisions of the constitution that fix the principles of law, define the main legal concepts, the temporal, territorial and subjective limits of the legal norms, contain provisions on the goals, etc.

We believe that not all provisions of the constitution define clearly defined rights and responsibilities of participants in public relations. However, does this mean that they have no characteristic of normativity? Taking into account the specificity of the legal nature of the constitution and its role in the mechanism of legal regulation, the answer to this question, in our opinion, should be the following, because the constitution as a whole is endowed with the highest legal force, therefore its individual provisions and norms, including the norms-principles, norm - normatives are also endowed with the highest legal force and in legal practice they are subject to mandatory implementation.

Keywords: provisions of the constitution, norm - principles, norm - goals, mandatory rules of behavior, constitutional norms, guidelines, challenges.

Ներկայացվել է՝ 22.10.2022թ.

Ուղարկվել է գրախոսման՝ 02.11.2022թ.